द्वितीयभागः

षष्ठः पाठः

६. परिवर्तनम्

चित्रं पश्यन्तु, चिन्तयन्तु, वदन्तु।

१. चित्रस्थं सन्दर्भं पाठशालायां कदापि दृष्टवन्तः वा?

२. अत्र के किं कुर्वन्ति?

३. बालकः किं सूचयति?

पाठस्य चित्रं पश्यन्तु। तत् उद्दिश्य वदन्तु।

सुधीरः षष्ठकक्ष्यायाः छात्रः। सः बहुबुद्धिमान् चपलः च। वृक्षकाणां छेदनं, लतानां भञ्जनं, पुष्पाणां त्रोटनं च तस्य प्रियकरं नित्यकार्यम्। पठने तु सः कक्ष्यायां सर्वदा सर्वप्रथमः। अतः प्रधानाध्यपकः तस्य चपलकार्याणि दृष्ट्वापि तं तीक्ष्णतया न दण्डयति स्म। तं तादृशकार्येभ्यः केवलं भर्त्सनेन निवारयति स्म। परं सुधीरस्य एषा दुष्टा प्रवृत्तिः कथं दूरीकरणीया इति चिन्ता प्रधानाध्यापकं पीडयति स्म एव।

शालायाः ग्रीष्मविरामाः प्रारब्धाः। सुधीरः महता उत्साहेन पितृभ्यां सह मातामह्याः ग्रामम् अगच्छत्। ग्रामे मातामहस्य एकं विशालम् आम्रवनम् अस्ति। एकस्मिन् दिने पित्रा सह आम्रवनं द्रष्टुं गतः सुधीरः तत्र आश्चर्यकरं दृश्यम् अपश्यत्। तत्र नवतिवर्षीयः मातामहः गर्तानि कुर्वन् तेषु आम्रवृक्षकान् रोपयन् अस्ति। मातामहस्य तत् कार्यं दृष्ट्वा आश्चर्यम् अनुभवन् सुधीरः तम् एवम् अपृच्छत्। ''मातामह! भवान् इदानीम् आम्रवृक्षकान् रोपयन् अस्ति। एते वृक्षकाः वृक्षाः भूत्वा यावत् फलानि दास्यन्ति तावत्पर्यन्तं भवान् जीविष्यति किम्?''

मातामहः शान्तेन मनसा एव इत्थम् अवोचत् - 'सुधीर! अस्माकं पितृपितामहैः पूर्वं रोपितानाम् आम्रवृक्षाणाम् फलानि अद्य पर्यन्तं खादामि। अतः मम वंशीयानाम् सामाजिकानां च खादनार्थं मया आम्रवृक्षाः रोपणीयाः एव खलु ! स्वयमेव फलानि खादितुं वृक्षारोपणं केवलं स्वार्थः भवति, न अन्यः।

एते सर्वेऽपि आम्रवृक्षाः केन स्वार्थेन स्वफलानि परेभ्यः यच्छन्ति? अन्येषां कृते निःस्वार्थतया कार्यकरणम् अस्माकं दायित्वमिति किं भवान् न जानाति? सुधीर ! अस्माकं दायित्वं कीदृशं स्यादिति एते फलवृक्षादयः अस्मान् बोधयन्ति।

तया घटनया सुधीरस्य मनः परिवर्तितम् अभवत्। सः स्वस्य दायित्वं किमिति स्पष्टं ज्ञातवान्।

बालाः! भवन्तः अपि सुधीरः इव स्वीयानि दायित्वानि जानन्ति किम्?

SCERT TELANGANA

एतानि कुर्वन्तु

१. श्रुण्वन्तु, विचिन्त्य वदन्तु

अ. भवन्तः कदापि आम्रवनम् अपश्यन् वा? तत् कथं भवति?

आ. के के वृक्षाः भवताम् इष्टाः?

इ. भवतां विद्यालये गृहसमीपे च के के वृक्षाः सन्ति?

ई. वृक्षः, वृक्षकः - एतयोः भेदः कः?

२. पठन्तु, अवगच्छन्तु, व्यक्तीकुर्वन्तु

अ. भिन्नपदं चित्वा वर्तुलेन अङ्कयन्तु।

उदा -	छेदनम्	रोपणम् (वृत्तम्)	त्रोटनम्	भक्षणम्
१.	तादृशम्	ईदृशम्	एतादृशम्	कीदृशम्
२.	प्रथमः	तृतीयः	अन्तिमः	नवतिः
३.	आम्रम्	सेवम्	नारङ्गम्	पेरुकम्
४.	वृक्षाः	दलानि	फलानि	पुष्पाणि
५.	माता	पिता	मातामहः	मातामही

आ. अधः दत्तानि भावयुक्तवाक्यानि पाठे अन्विष्य लिखन्तु।

1. గ్రామంలో తాతగారికి పెద్ద మామిడితోట ఉంది.
2. ఈ మొక్కలు చెట్లై ఎప్పటికి పండ్లనిస్తాయో? అంతవరకూ నువ్వు బతికుంటావా !
3. కాని సుధీరునికున్న ఈ చెడ్డ అలవాటును ఎలా దూరం చేయాలి అనే ఆలోచన ప్రధానోపాధ్యాయుడిని పీడిస్తూ ఉండేది.

इ. यस्मिन् परिच्छेदे मातामहस्य वचनानि सन्ति तं परिच्छेदं धारालतया पठन्तु। तस्य भावं लिखन्तु।

ई. रेखाङ्कितानि पदानि समुचितप्रदेशे संस्थाप्य वाक्यानि पुनर्लिखन्तु।

ग्रामे <u>गर्तानि कुर्वन्</u> एकं <u>वर्षीयः</u> आम्रवनम् अस्ति। एकस्मिन् दिने <u>मातामहस्य</u> आम्रवनं द्रष्टुं गतः सुधीरः <u>विशालम्</u> दृश्यमपश्यत्। तत्र नवति <u>आश्चर्यकरं</u> मातामहः <u>पित्रा सह</u> तेषु आम्रवृक्षकान् रोपयन् अस्ति।

SCERT TELANGANA

उ. अधः दत्तेषु वाक्येषु किं सत्यं किम् असत्यमिति सूचयन्तु।

अ. सुधीरस्य मातामहस्य वृत्तिः कृषिः। ....

आ. तस्य मातामहः आम्रवृक्षकान् रोपयन् अस्ति। ....

इ. सुधीरः सहजतया दुष्टः। ....

ई. सुधीरः मात्रा सह ग्रामं गतवान् । ....

३. लेखनं, स्वीयरचना

अ. पठन्तु, लिखन्तु

१. सुधीरस्य दुष्टा प्रवृत्तिः का?

२. प्रधानाध्यापकः सुधीरं किमर्थं न दण्डयति स्म?

३. वृक्षाः फलानि किमर्थं यच्छन्ति?

४. वृक्षारोपणविषये कः स्वार्थः? कः निस्स्वार्थः?

५. सुधीरः स्वस्य दुष्टप्रवृत्तिं कदा त्यक्तवान्?

आ. चिन्तयन्तु, लिखन्तु

१. सुधीरः कीदृशः?

२. ‘‘सुधीरः स्वस्य दायित्वं ज्ञातवान् ’’ इति पाठे अस्ति। किं तत् दायित्वम्?

३. सुधीरस्य मातामहः स्वीयदायित्वं कथं निर्वर्तितवान्?

SCERT TELANGANA

४. पदजालाभिवृद्धिः, भाषाक्रीडाः

अ. वृक्षाः फलानि यच्छन्ति। ते अन्यत् किं किं यच्छन्ति? स्वीयवाक्यैः लिखन्तु।

आ. केषां वृक्षाणां वनं भवितुम् अर्हति? तेषां नामानि लिखन्तु।

उदा - आम्रवनम्

इ. कानिचन पदानि स्वीकृत्य मित्रेण सह परस्परम् उक्तलेखनम् लिखन्तु। समीकुर्वन्तु।

५. व्याकरणांशाः

अ. अधः दत्तानि चित्राणि पश्यन्तु। वाक्यानि पठन्तु।

भटः

अश्वः

भटः अश्वात् पतति।

कृषकः

ग्रामः

कृषकः ग्रामात् आगच्छति।

वृक्षः

आम्रम्

वृक्षात् आम्रं पतति।

बालिका

विद्यालयः

बालिका विद्यालयात् आगच्छति।

महिला

पाकशाला

महिला पाकशालायाः आगच्छति।

मुनिवरः

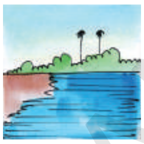
नदी

मुनिवरः नद्याः आगच्छति।

☞ **उपरितनेषु वाक्येषु रेखाङ्कितानि पदानि पञ्चमीविभक्तेः रूपाणि।**

आ. उदाहरणानुसारं रिक्तस्थानेषु समुचितवाक्यानि लिखन्तु।

उदा।। वृक्षः	**पत्रम्**	-	**वृक्षात् पत्रं पतति।**
१. हस्तः	सुधाखण्डम्	-	....
२. अश्वः	बालकः	-	....
३. आकाशः	जलम्	-	....
उदा।। अध्यापिका	**पुस्तकालयः**	-	**अध्यापिका पुस्तकालयात् आगच्छति।**
१. मित्रं	ग्रामः	-	....
२. छात्रा	प्रवासः	-	....
३. मूषकः	बिलम्	-	....
४. गृहिणी	गृहम्	-	....

इ. अधः दत्तानि पदानि पठन्तु । एतानि पञ्चमीविभक्तेः रूपाणि।

	एकवचनम्	**द्विवचनम्**	**बहुवचनम्**
पुंलिङ्गे	रामात्	रामाभ्याम्	रामेभ्यः
	बालात्	बालाभ्याम्	बालेभ्यः
	दीपात्	दीपाभ्याम्	दीपेभ्यः

SCERT TELANGANA

स्त्रीलिङ्गे	बालिकायाः	बालिकाभ्याम्	बालिकाभ्यः
	लतायाः	लताभ्याम्	लताभ्यः
	मालायाः	मालाभ्याम्	मालाभ्यः
नपुंसकलिङ्गे	फलात्	फलाभ्याम्	फलेभ्यः
	पुस्तकात्	पुस्तकाभ्याम्	पुस्तकेभ्यः
	पत्रात्	पत्राभ्याम्	पत्रेभ्यः

६. सर्जनात्मकव्यक्तीकरणम्

१. पाठे 'सुधीरस्य मनः परिवर्तितम् अभवत्' इति अस्ति। परिवर्तनानन्तरं सः स्वगृहमागत्य किं किं कृतवान् स्यादिति ऊहित्वा लिखन्तु।
२. पाठेऽस्मिन् प्रथमपरिच्छेदं सम्भाषणरूपेण लिखन्तु।
३. वृक्षाणां विषये भवतः किं प्रियकरं किमप्रियकरम् इति विचिन्त्य लिखन्तु।

७. परियोजनाकार्यम्

१. एकैकं वृक्षकम् आनीय पाठशालायाः प्राङ्गणे रोपयन्तु।
२. एकैकस्य वृक्षकस्य नामकरणं कृत्वा तस्य वर्धनस्य दायित्वं स्वीकुर्वन्तु।

८. प्रशंसा

दुर्गा - गीते! भवत्या वर्धिता लता अद्य पुष्पाणि यच्छति। एतानि पुष्पाणि बहुसुन्दराणि दृश्यन्ते।

गीता - दुर्गे! धन्यवादाः। भवती एतस्याः लतायाः आलवाले रक्तमृत्तिकां स्थापितवती। तदनन्तरमेव लता एवं वर्धते। एतदर्थं पुनः धन्यवादाः।

दुर्गा - स्वागतम्।

(यः कोऽपि एवं लतां, वृक्षकं वा पोषयति चेत् भवती किं करोति?)

स्वीयमूल्याङ्कनम्

	आम्	न	किञ्चित्
१. पाठं धारालतया पठितुं शक्नोमि ।			
२. सुधीरस्य स्वभावं वक्तुं शक्नोमि ।			
३. दत्तानि भावयुक्तवाक्यानि पाठे अन्विष्य लेखितुं शक्नोमि।			
४. पाठेऽस्मिन् प्रथमपरिच्छेदं सम्भाषणरूपेण लेखितुं शक्नोमि।			

SCERT TELANGANA

द्वितीयभागः

पठन्तु - नन्दन्तु

बलवान् कः?

पुरातनकाले याज्ञवल्क्यः नाम महर्षिः आसीत्। सः कदाचित् श्येनमुखात् पतिताम् एकां मूषिकाम् अपश्यत्। करुणया सः तां मूषिकां स्वाश्रमम् अनयत्। तत्र मन्त्रबलेन तां कन्यकाम् अकरोत्। याज्ञवल्क्यस्य अपत्यानि न आसन्। अतः सः तां कन्यकां स्वपुत्रीम् इव अपालयत्।

कालान्तरे सा कन्यका विवाहयोग्या अभवत्। याज्ञवल्क्यः सूर्येण सह तस्याः विवाहं कारयितुम् ऐच्छत्। अतः सः पुत्रीम् अपृच्छत्। ''भवती किं सूर्यं परिणेष्यति?'' इति। तदा सा अवदत् - ''अहं सूर्यस्य तापं सोढुं न शक्नोमि। अतः इतोऽपि उत्तमम् अन्यं वरं भवान् सूचयतु'' इति।।

ऋषिः सूर्यम् एवम् अपृच्छत् '' भगवन् ! मम कन्यकां परिणेतुं भवतः अपेक्षया उत्तमः वरः कः?'' इति। सूर्यः अवोचत् '' मेघः माम् आच्छाद्य तिष्ठति। सः मम अपेक्षया बलवान्, योग्यः च अपि '' इति। ऋषिः मेघम् आह्वयत्। पुनः पुत्रीम् अपृच्छत्। '' भवती एतं मेघं परिणेष्यति किम्?'' इति। सा अवोचत् '' एतस्य वर्णः कृष्णः। अतः एषः मास्तु। अन्यम् उत्तमं वरं भवान् सूचयतु '' इति।

ऋषिः मेघम् अपृच्छत्। सः अवदत् '' वायुः सहस्रधा मम विभागं करोति। अतः सः एव मम अपेक्षया बलवान् '' इति। ऋषिः वायुम् आह्वयत्। परन्तु पुत्री वायुम् अपि न अङ्गीकृतवती। ''इतोऽपि बलवान् कः अस्ति? इति अपृच्छत् सा। '' अहं पर्वतं कम्पयितुं न शक्नोमि। अतः पर्वतः एव मम अपेक्षया बलवान्'' इति वायुः अवोचत्। अनन्तरम् ऋषिः पर्वतम् आह्वयत्।

परन्तु पर्वतः अवदत् '' यद्यपि अहं वायोः अपेक्षया बलवान्, तथापि मूषकः मम शरीरे सर्वत्र बिलं करोति। अतः मूषकः एव मम अपेक्षया बलवान् ''इति।

ऋषिः मूषकम् आह्वयत्। पुत्रीम् अपृच्छत् '' भवती एतं परिणेष्यति किम्?'' इति। सा सन्तोषेण अङ्गीकृतवती। अनन्तरं ऋषिः तां कन्यकां पुनः मूषिकां कृत्वा मूषकेण सह तस्याः विवाहम् अकारयत्।